

1, 5 (tv-opname), Rotterdam, Luxor Theater,
6 (tv-opname) juni 20.15 uur

10 juni Amsterdam, Theater Carré,
20.15 uur

Holland Festival Productie

L'Abandon d'Ariane

D. Milhaud

La Délivrance de Thésée

D. Milhaud

Le Piège de Méduse

E. Satie

Hin und Zurück

P. Hindemith

Relâche

E. Satie

dirigent Reinbert de Leeuw
regie Eddy Habbema
choreografie Jochen Ulrich
decor en kostuums Rudolf Corens
Knete Kompanie Köln
(Arbeitsgruppe Bewegungs-
theater der Deutschen
Sporthochschule)
Het Nederlands Kamerorkest

vervaardiging decor Atelier NOS-televisie
vervaardiging kostuums Atelier Costhea, Brussel

kap- en grimewerk Servaas van Eyck

Wim Groen
Martin Jans

assistent decor en requisieten Jos Groenier

techniek Dick Heinz
productie Otto Schuurman

met dank aan NOS-televisie
Citraöen Nederland

L'Abandon d'Ariane

D. Milhaud

Ariane	Lucia Kerstens, sopraan
Phèdre	Anne Haenen, sopraan
Thésée	Marius van Altena, tenor
Dionysos	Lieuwe Visser, bariton
Koor van de Bacchanten	Tannie Willemstijn, sopraan Matthy Soethoudt, mezzosopraan Myra Kroese, alt
Koor van de Zeelieden	Nico van der Meel, tenor Marcel Verhoeff, bariton Geert van der Griend, bas

L'Abandon d'Ariane

Avond. Een kale rots. Palmen. De eerste valse sterren aan de hemel: Het eiland Naxos, woest en verlaten.

Een paar aangespoelde matrozen zitten moedeloos te bikkelen en enige haveloze zigeuners liggen ergens hun roes uit te slapen.

Ariane en Phèdre verschijnen. Ariane walgt van haar lompe minnaar Thésée terwijl Phèdre dezelfde Thésée met heel haar hart aanbidt, echter zonder respons.

Matrozen en zigeuners bejammeren het treurige lot van beide dames. Een der zigeuners, beroofd van het licht zijner ogen, maakt zich los van het lome groepje, en bedelt bij de dames om een aalmoes. Gul schenken zowel Ariane als Phèdre hem een obool. De zigeuners uiten hun dankbaarheid, maar reeds signaleren de matrozen de komst van de heldhaftige Thésée. Ariane en Phèdre slaan in verwarring op de vlucht. Daar is Thésée. Hij zoekt zijn geliefde Ariane om met haar naar Griekenland te vertrekken: de boten liggen met gereefde zeilen in de baai. Een blonde zigeuner meldt hem dat Ariane ieder moment kan verschijnen en stelt voor in afwachting van haar komst een goed glas wijn te genieten. Thésée drinkt de goddelijke wijn en vraagt direkt om meer. Terwijl de zigeuner het glas van Thésée vol schenkt, geeft hij Phèdre een teken om uit haar schuilplaats te voorschijn te komen. Thésée ziet haar onmiddellijk, maar, onder de invloed van de dionysische wijn, ziet hij dubbel en meent hij beide vrouwen op zich af te zien komen. Royaal besluit hij beiden mee naar Griekenland te nemen en hij vertrekt zonder het te weten met in zijn kielzog slechts één vrouw, Phèdre, de onbeminde, die hem zielsgelukkig volgt.

Als ze weg zijn wenkt de blonde zigeuner, Ariane uit haar

schuilplaats. Deze kan haar geluk niet op: eindelijk is ze verlost van de griekse held. Beduusd vraagt ze zich af wie dit wonder bewerkstelligd heeft. 'Dionysos!' roepen de zigeuners en werpen hun vodden af. Daar staat de blonde zigeuner, nu als de stralende Dionysos zelf, omringd door zijn bacchanten. Hij zegt dat hij Phèdre en Ariane heeft willen belonen voor de obool die ze hem schonken als bedelaar. Hij biedt Ariane aan haar plaats tussen de andere sterren aan het firmament in te nemen en daar staat zij nu nog, als het sterrebeeld 'ariane'.

Darius Milhaud

La Délivrance de Thésée

D. Milhaud

Aricie	Lucia Kerstens, sopraan
Phèdre	Anne Haenen, sopraan
Hippolyte	Charles van Tassel, bariton
Théramène	Lieuwe Visser, bariton
Thésée	Wouter Goedhart, tenor
Koor van de Verre Stemmen	Tannie Willemstijn, sopraan
	Myra Kroese, alt
	Nico van der Meel, tenor
	Marcel Verhoeff, bas

La Délivrance de Thésée

Athene. Het paleis van koning Thésée. Thésée is er niet, hij is nog in de oorlog. Hippolyte zijn zoon is er wel, samen met zijn vriend Théramène. Hippolyte geniet de twijfelachtige eer bemind te worden door Phèdre, zijn stiefmoeder, die niet van hem weg te slaan is, maar Hippolyte is verliefd op de onschuldige Aricie en moet niets van de avances van zijn stiefmoeder hebben. Phèdre doet nog een laatste poging om haar aantrekkelijke, jonge stiefzoon te verleiden, maar wordt door Hippolyte op besliste wijze afgewezen.

Daar klinken de trompetten: Thésée komt thuis. Hij is nog niet binnen of hij voelt nattigheid. Phèdre beschuldigt Hippolyte van pogingen om haar te verleiden en Thésée die zoiets al vermoedde, vervloekt zijn zoon en stuurt hem weg, regelrecht in de armen van het zeemonster. Hippolyte verkiest deze armen boven die van zijn stiefmoeder; hij verlaat met zijn vriend Théramène het paleis. Thésée denkt eindelijk de gelegenheid te krijgen om over zijn heldhaftige overwinningen te verhalen, maar reeds klinken er onheilspellende (en welhaast onverstaanbare) kreten in de coulissen die ons een vreselijke ramp doen vermoeden. En daar verschijnt Théramène, de vriend, buiten adem, maar met een lang bodeverhaal voor de boeg... Thésée onderbreekt hem na één regel met het verzoek de zaak een beetje kort te houden, waarop Théramène een eind maakt aan de tergende onzekerheid door Phèdre te doorsteken.

Als de rust is weergekeerd blijft Thésée niets anders over dan zich te troosten met de onschuldige Aricie.

Le Piège de Méduse

E. Satie

Baron Méduse, rijk rentenier	Carol van Herwijnen
Polycarpe, zijn knecht	Serge-Henri Valcke
Astolfo, Frisette's verloofde	Jimmy Berghout
Frisette, Méduse's dochter	Els Ingeborg Smits
Jonas, mechanische aap	Petra Rijnsburger
Generaal	Nico van der Meel
Soldaat	Marcel Verhoeff
Militair adviseur	Geert van der Griend

Le Piège de Méduse

De werkkamer van baron Méduse, een zeer rijk rentenier. Méduse, die een opvallende gelijkenis met de bekende componist Erik Satie vertoont, zit aan zijn bureau zijn boekhouding bij te werken. Er klopt iets niet, dat is duidelijk. Polycarpe, zijn bediende, komt vragen of hij deze avond vrijaf mag nemen in verband met een belangrijke biljartwedstrijd. Dit blijkt slecht te schikken aangezien generaal Posthuum die avond zou komen dineren. Een poging tot telefonisch overleg met de generaal mislukt, waarschijnlijk door technische problemen & reeds komt Polycarpe een andere gast aankondigen: Astolfo, die naar de hand van Frisette, het bevallige dochttertje van de baron, komt dingen. Op dat moment zet de muziek in & een zo goed als echte, mechanische aap begint, ietwat stroef nog, te dansen. De eerste kennismaking van Astolfo & de baron verloopt weinig hoopgevend. De baron onderzoekt de jonge minnaar met een kritische blik & een loep. Astolfo is hier verlegen onder maar weet op een subliem moment de naam van een goede wederzijdse vriend, generaal Posthuum, te laten vallen. Dat doet wonderen. Tegenover Frisette stelt Méduse zich zelfs uitgesproken positief op & afgezien van wat onderbrekingen door de muziek & wat gehops van de mechanische aap is de zaak schijnbaar gauw beklonken. Maar Méduse is nog niet gerust. Hij besluit een valstrik te spannen om de oprechte liefde van zijn schoonzoon-in-spé op de proef te stellen. Hij laat Polycarpe een brief naar generaal Posthuum versturen, maar vergeet deze per abuis te ondertekenen. Astolfo wordt uitgestuurd om de brief te onderscheppen, maar vergeefs. Polycarpe, teruggekeerd van de post, ziet door de ontwikkelingen van de laatste uren zijn biljartavond in het water vallen & begint een brutale toon aan te slaan tegen zijn werkgever. Deze, aan handen &

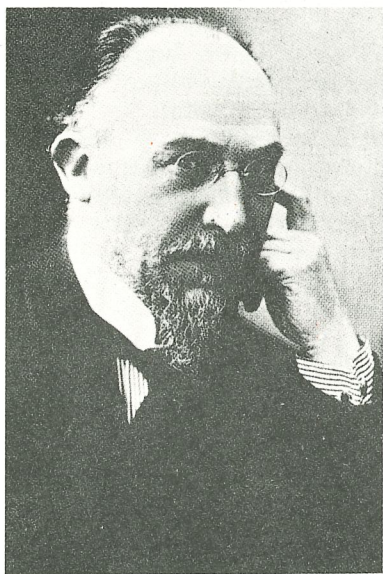
voeten gebonden door de bepalingen van de vakbond, weet zich amper te weer te stellen tegen een zo schrijnende doorbreking van de etiquette.

Slechts de toevallige tussenkomst van Astolfo weet te verhinderen dat onherstelbare schade wordt aangericht. Lieflijke muziek & overeenkomstige dansjes van de mechanische aap zorgen van tijd tot tijd voor de broodnodige ontspanning.

Méduse besluit Polycarpe eens & vooral duidelijk te maken wie er de baas is in huis. Polycarpe erkent zijn meester & kiest eieren voor zijn geld. Méduse stelt Astolfo nog enige malen op de proef door middel van enkele buitengewoon geraffineerde strikvragen & nadat Astolfo ook deze proef glansrijk heeft doorstaan, kan de baron zijn toekomstige schoonzoon vol oprechte vreugde aan zijn borst drukken. Méduse geeft Frisette & Astolfo zijn zegen & laat zijn tranen de vrije loop. Jonas, de aap, mag delen in het prille geluk. Op dat moment verschijnt Polycarpe & kondigt correct de komst van generaal Posthuum & enkele adjudanten aan.

Méduse, waarschijnlijk onder de invloed van alle emoties, vlucht weg, van de weeromstuit gevolgd door Frisette & Astolfo.

De generaal & zijn adjudanten zullen het huis van Méduse leeg aantreffen...

Erik Satie

Hin und Zurück

P. Hindemith

Robert	Wouter Goedhart, tenor
Helene, zijn vrouw	Anne Haenen, sopraan
Tante Emma	Lucia Kerstens
Professor, dokter	Lieuwe Visser, bariton
Verpleger	Charles van Tassel, bariton
Dienstmeisje	Matthy Soethoudt
Een wijze	Marius van Altena, tenor

Hin und Zurück

De woonkamer in het huis van Helene en Robert.

Een oude tante zit in haar schommelstoel te breien. Helene komt binnen om te ontbijten en wenst haar tante opgewekt goede morgen. Ze is fris en vrolijk wakker geworden en dat is te merken. Robert, haar man, komt onverwachts thuis om zijn vrouw's verjaardag te vieren. Hij heeft een leuk geschenk bij zich en ook nog een kleinigheid voor tante. Het dienstmeisje komt binnen met een brief voor Helene, die door deze schielijk in ontvangst wordt genomen. Robert, die het gevoel heeft dat Helene iets voor hem verborgen houdt, vraagt van wie de brief afkomstig is. Helene beweert dat deze van haar naaister komt, maar daar trapt Robert niet in. Na enige schermutselingen krijgt Robert de brief te pakken en Helene bekent dan maar dat deze van haar minnaar afkomstig is. Robert, verteerd door jaloezie en tot het uiterste getergd, trekt een pistool en ondanks de smeebeden van Helene schiet hij haar neer. Vol afgrijzen laat hij het moordwapen vallen.

Een dokter en een broeder zijn gelukkig snel ter plaatse maar kunnen slechts de dood constateren. Ze nemen de overledene mee en Robert, die nu niets meer heeft om voor te leven, stort zich uit het raam van de woonkamer te pletter.

Op dat moment verschijnt de deux-ex-machina. Bedroefd vanwege het feit dat mensen zichzelf en elkaar om het minste of geringste van het leven beroven, besluiten de hogere machten om in te grijpen en deze voor de sterfelijke mens zo onherroepelijk schijnende beslissingen terug te draaien.

Wat zal het effect zijn van dit goddelijk ingrijpen?

Hindemith en Milhaud

'In de jaren 1922 tot 1932 organiseerde Paul Hindemith festivals van hedendaagse muziek, eerst in Donaueschingen, toen in Baden-Baden en tenslotte in Berlijn', zo schreef Darius Milhaud toen hij in 1944 in het Stanford Hospital in San Francisco lag en

aan zijn autobiografie *Notes sans musique* werkte, in 1973 aangevuld tot *Ma vie heureuse*. Voor het Baden-Baden festival van 1927 vroeg Hindemith Milhaud 'een zo kort mogelijke opera' te schrijven. Dat werd *l'Enlèvement d'Europe*, dat negen minuten duurde. Het festival zat vol met mini opera's: *Prinzessin auf der Erbse* van Toch (een uur), *Mahagonny* van Kurt Weill (dertig minuten, later uitgebreid tot *Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny*), *Saul van Herman Reutter*, *In zehn Minuten* van Conostas en *Hin und Zurück* van Paul Hindemith (14 minuten). Omdat Universal Edition, de uitgever van Milhaud, *l'Enlèvement* te kort vond maakte Milhaud, eveneens met tekstdichter Henri Hoppenot er nog twee opéras-minute bij: *l'Abandon d'Ariane* en *La Délivrance de Thésée*. De hele trilogie duurde nu 27 minuten. De opera's van Wiesbaden en Boedapest voerden de drie operaatjes in 1928 op en ze werden ook o.l.v. Milhaud door Columbia op de plaat gezet. Milhaud: 'Ik heb nooit begrepen dat die firma niet meer publiciteit heeft geslagen uit het feit dat op elke plaat een hele opera stond'.

De opéras-minute van Milhaud en *Hin und Zurück* van Hindemith zijn complete opera's op de kleinst mogelijke schaal. Er is een complete ontwikkeling van het verhaal, ook al bestaat een hele scène soms maar uit één gezongen regel, er is een ouverture, er zijn koren, aria's en duetten. Bij Milhaud ontstaat daardoor een ironisch effect en lijkt het een persiflage op het verschijnsel opera. In *Hin und Zurück* laat Hindemith een gebeurtenis zich afspelen die daarna wordt teruggedraaid na tussenkomst van een 'wijze', die zegt dat van een afstand bekeken het er niet toe doet of het leven nu heen en/of weer gaat. Als de hele handeling weer in spiegelbeeld verlopen is, ontstaat de vraag of er wel iets gebeurd is.

Kasper Jansen.

Paul Hindemith

Relâche

(Heden geen voorstelling).

E. Satie

Ballet instantanéiste en deux actes, un entr'acte cinématographique, et la queue du chien.

Première 4 december 1924 in het Théâtre des Champs-Élysées in Parijs

Scenario, decor en kostuums Francis Picabia (1879-1953)

Muziek Erik Satie (1866-1925)

Choreografie Jean Börlin (1893-1930)

Uitvoerenden Les Ballets Suédois (Parijs, 1920-1925) onder leiding van

Rolf de Maré (1888-1964)

vrouw: Edith Bonsdorff

man: Jean Börlin

andere man: Kaj Smith

Film

Scenario Francis Picabia

Regie René Clair (1898)

Muziek Erik Satie

Spelers onder andere Francis Picabia, Erik Satie,

Jean Börlin, Rolf de Maré,

Man Ray, Marcel Duchamp

- Wie het niet leuk vindt kan opduvelen.
- Sommige idioten vinden de balletten van de Opéra beter.
- Ik vind het beter dat het publiek protesteert dan dat het applaudisseert.
- Als u niet tevreden bent kunt u voor een paar centen fluitjes kopen bij de kassa.
- Erik Satie is de grootste musicus van de wereld.

Deze teksten stonden in het programmaboekje en op het voordoek van **Relâche**. In advertenties werd *Relâche* aangekondigd met kreten als 'Kom fluiten in het Théâtre des Champs-Élysées' en 'Vergeet niet donkere brillen mee te nemen en watjes om in uw oren te stoppen'. En Francis Picabia schreef in het programmaboekje: 'Relâche is het leven, het leven zoals ik er van hou; het leven zonder morgen, het leven van vandaag, alles voor vandaag, niets voor gisteren, niets voor morgen. Autolampen, parelkettingen, de ronde en sierlijke vormen van vrouwen, publiciteit, muziek, auto's, mannen in avondkleding, beweging, lawaai, spel, doorzichtig en helder water, het plezier van lachen, dat is *Relâche*...'. En: 'Erik Satie, Börlin, Rolf de Maré, René Clair, Prieur en ik hebben *Relâche* zo'n beetje op dezelfde manier gemaakt als God het leven heeft geschapen'.

Relâche is een dadaïstische fantasie van de schilder en schrijver

Francis Picabia. Relâche gaat over het schitterende, maar zinloze leven. Tegelijk is het een bespotting van het traditionele theaterleven in Parijs. Het is een anti-ballet, in de geest van het esthetisch nihilisme van het Parijse dadaïsme, tevens echter een laatste stuip trekking ervan; de nieuwste avant-garde beweging in 1924 is het surrealisme, waar Picabia zich juist tegen af zet. Relâche is in verschillende opzichten een sluitstuk: eind 1924 verschijnt het laatste nummer van Picabia's dadaïstische tijdschrift '391', op de laatste bladzijde waarvan Relâche wordt aangekondigd; Relâche is het laatste stuk dat Satie schrijft en de avantgardistische balletgroep Les Ballets Suédois wordt enkele maanden na de première ervan door de directeur Rolf de Maré, die het gevoel had uitgeëxperimenteerd te zijn, opgeheven. Les Ballets Suédois was in 1920 in Parijs opgericht door de rijke Zweedse kunstliefhebber Rolf de Maré. Met deze groep imiteerde hij de toen beroemde Ballets Russes, een gezelschap dat onder leiding stond van Serge Diaghilew. Diaghilew had vanaf 1909 de danskunst in Europa belangrijke impulsen gegeven door een combinatie van uitstekende choreografen, componisten en ontwerpers, goed getrainde Russische dansers en zijn eigen organisatorisch talent. Diaghilew hield met zijn Ballets Russes de danswereld twintig jaar in zijn greep. De Maré bracht in plaats van Russische cultuur de Zweedse cultuur in Parijs en combineerde net als Diaghilew nationaal georiënteerde balletten met avantgardistische stukken.

Ook De Maré gaf veel opdrachten aan componisten en ontwerpers. Vaak hadden deze het belangrijkste aandeel aan de balletten omdat De Maré over slechts één choreograaf beschikte, Jean Börlin, die tegelijk ook solist en balletmeester van de groep was. In de vijf jaar dat Les Ballets Suédois heeft bestaan, maakte Börlin vierentwintig choreografieën, waarvan Relâche de laatste was.

In de zomer van 1923 gaf De Maré de opdracht aan Picabia decors te ontwerpen voor een nieuw ballet met een scenario van Blaise Cendrars (1889-1961), muziek van Erik Satie en choreografie van Jean Börlin. Maar Cendrars vertrok naar Zuid-Amerika, waarna Picabia zich niet beperkte tot het decor, maar ook een eigen scenario ontwierp. Satie had de partituur in augustus 1924 af en Picabia was er heel enthousiast over: 'Ik had mezelf beloofd nooit een ballet te maken. Erik Satie heeft me van gedachte doen veranderen; het feit dat hij de muziek ervoor schreef was voor mij de beste reden. (...) Ik vind de muziek van Relâche perfect, het deel dat de gefilmde akte begeleid is een meesterwerk, ik kon niets verlangen dat beter bij mijn idee paste.'

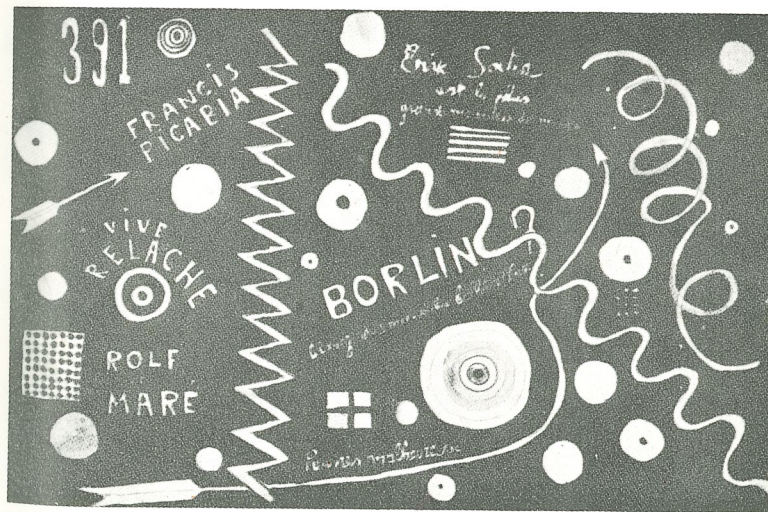
Picabia had Relâche helemaal uitgewerkt toen Les Ballets Suédois op toernee was in Amerika, zodat Börlin, eenmaal teruggekeerd in Parijs, nog maar heel weinig aan de choreografie kon doen. De dansers hóéfdén ook maar nauwelijks te dansen, zij vonden het dan ook een vervelend stuk. De film Entr'acte, die tussen de delen van Relâche werd gedraaid, werd in drie weken tijd in Parijs opgenomen, voor een deel op het dak van het Théâtre des Champs-Élysées. Relâche is het eerste ballet waarin van film gebruik wordt gemaakt, en de muziek van Satie behoort tot de oudste filmmuziek.

De première van Relâche werd onbedoeld een schitterende grap. Relâche was aangekondigd voor 27 november, maar die avond werd Jean Börlin plotseling ernstig ziek, waarschijnlijk als gevolg van algehele uitputting. Het premièrepubliek verscheen die avond bij het Théâtre des Champs-Élysées maar trof een donker, gesloten theater aan, vol affiches met de naam van het nieuwe ballet: Relâche (Heden geen voorstelling). Maar acht dagen later, op 4 december, was Börlin weer beter en ging Relâche in première. De Maré had duizend fluitjes gekocht om de reacties van het publiek te stimuleren, maar zonder succes. Het Parijse publiek reageerde lauw op Relâche; het was in 1924 al het een en ander gewend aan provocerend en non-conformistisch theater.

Reconstructie van Relâche

Première	1 juni 1979 in het Luxor Theater in Rotterdam in het kader van het Holland Festival
Choreografie	Jochen Ulrich (1944), artistiek leider van het Tanzforum Köln
Uitvoerenden	Knete Kompanie Köln (Arbeitsgruppe Bewegungstheater der Deutschen Sporthochschule) vrouw: Svenbjörg Alexanders man: Ralf Harster andere man: Jimmy Berghout chanson mimée: Lucia Kerstens
Dirigent	Reinbert de Leeuw Het Nederlands Kamerorkest

Relâche is in totaal twaalf keer door Les Ballets Suédois uitgevoerd, drie keer in 1924 en negen keer in 1925. Nadat de groep in maart 1925 was opgeheven, is Relâche niet meer gedanst, en voor zover

Voordoek 'Relâche'. De namen waren in transparante kleuren geverfd, die van achteren belicht werden. Het effect van neon verlichting werd verkregen door de teksten te laten flikkeren d.m.v. een ingebouwde spot.

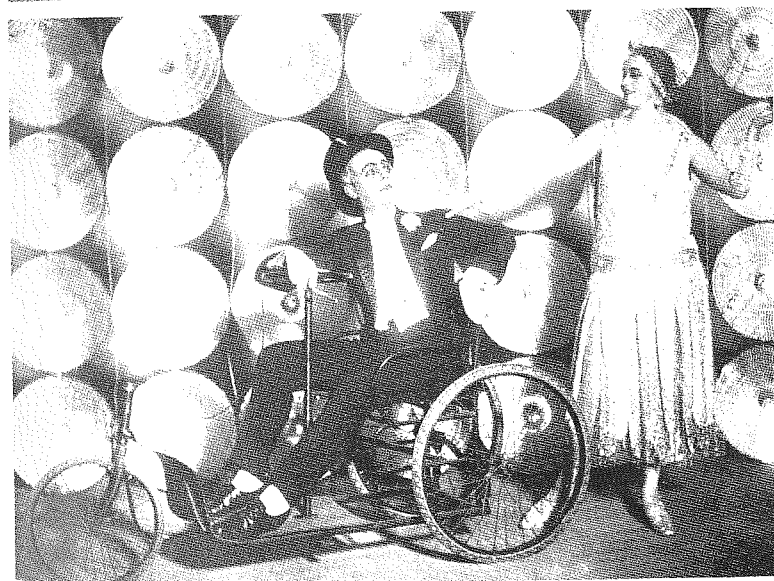
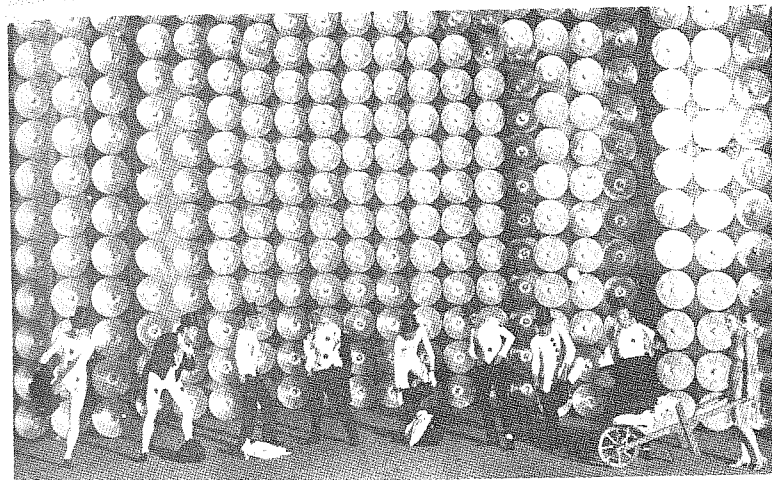
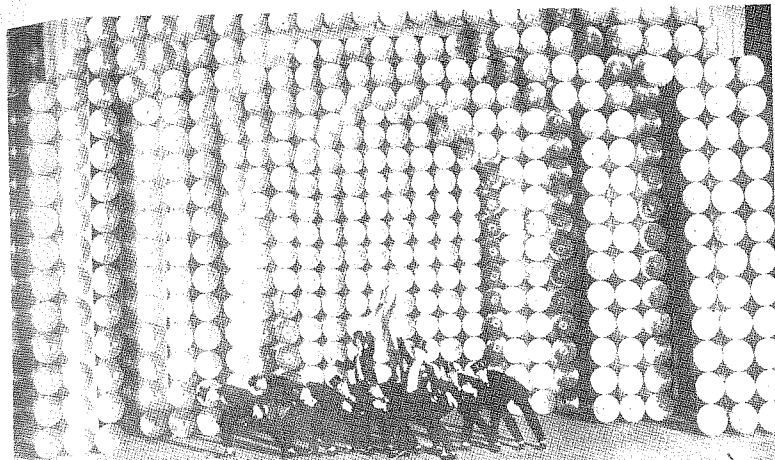
ons bekend ook niet meer gereconstrueerd. Een reconstructie is ook niet zo eenvoudig, doordat er allerlei onduidelijkheden en tegenstrijdigheden uit het overgebleven materiaal naar voren komen. Het materiaal omvat de film, de partituur, zes scène-foto's, enkele ontwerpen voor kostuums en het voorbeeld, het scenario van Picabia en enkele beschrijvingen van toeschouwers. Vooral het scenario en de beschrijvingen komen niet altijd overeen, waaruit af te leiden is dat er tijdens de repetities op een aantal punten van het oorspronkelijke plan is afgeweken. Hieronder volgen de titels van de delen van de muziek, gecombineerd met het scenario van Picabia.

Bezetting: Vrouw, man, andere man¹), en corps de ballet van acht mannen.

Strijkers, fluit, hobo, klarinet, fagot, twee hoorns, twee trompetten, één trombone, pauken en slagwerk.

1e akte

1. **Ouverture.**
2. **Projectie.** Wit gordijn laten zakken. Filmprojectie van ongeveer dertig seconden, begeleid door muziek. Het doek gaat open; het decor ziet er uit als een eivormig gewelf, helemaal behangen met grote witte ronde schijven. Witte vloer. Achteraan een draaideur²).
3. **Doek.** De muziek duurt nog ongeveer dertig seconden nadat het doek opengegaan is.
4. **Opkomst van de vrouw.** In de zaal staat een vrouw op: zij heeft een avondjurk aan, zij loopt het toneel op via een loopplank. Muziek: 35 seconden. Op het moment dat zij op het toneel verschijnt stopt de muziek. De vrouw blijft midden op het toneel staan en bekijkt het decor, daarna blijft ze onbewegelijk staan.
5. **Muziek tussen de opkomst van de vrouw en haar 'Dans zonder muziek'.** Zij gaat zitten, rookt een sigaret en luistert naar het stuk. Op dit moment gaat de muziek weer verder gedurende ongeveer een minuut. Wanneer de muziek stopt gaat de vrouw dansen.
Dans zonder muziek van de vrouw. Choreografie.
6. **Opkomst van de man.** De muziek gaat verder gedurende anderhalve minuut.
7. **Dans met de draaideur (De man en de vrouw).** De vrouw loopt naar achteren en draait drie keer met de draaideur, en stopt daarna, met haar gezicht naar de zaal.
8. **Opkomst van de mannen.** Tegelijkertijd verlaten dertig mannen³) één voor één hun plaatsen uit de zaal en gaan om de beurt via de loopplank het toneel op, gekleed in het zwart, witte das, witte handschoenen en een hoge hoed. Duur van de muziek: anderhalve minuut.
9. **Dans van de mannen.** De muziek stopt op het moment dat zij door middel van een dans om de vrouw heen draaien, die teruggekomen is naar het midden van het toneel; zij draaien om haar heen, terwijl zij zich uitkleedt en in een roze, zijden, nauwsluitende maillot verschijnt. Muziek gedurende 40 seconden. De mannen gaan opzij tot aan het decor.

Scènes uit 'Relâche' (1924)

10. **Dans van de vrouw.** De vrouw blijft enkele seconden onbeweeglijk staan, terwijl de muziek vijfendertig seconden speelt. Achter haar schitteren enkele ronde schijven.
11. **Finale.** Allen dansen. De vrouw wordt in de kap van het theater getild.
Doek.

Entr'acte. Film Entr'acte. 22 minuten.

2e akte.

1. **Muziek van de tweede opkomst.** Het doek gaat open. Muziek van een minuut. Op een zwarte achtergrond zijn lichtgevende en aan en uit gaande reclames geplaatst, waarbij afwisselend de namen van Erik Satie, Francis Picabia en Blaise Cendrars in kleur domineren. Twee of drie keer worden er zeer sterke schijnwerpers vanaf het toneel op de zaal gericht: zij verlichten het publiek en veroorzaken zwarte en witte effecten met behulp van schijven met gaten.
2. **Tweede opkomst van de mannen.** De mannen komen één voor één terug en gaan rond de avondjurk van de vrouw staan, die midden op het toneel op de grond ligt. Muziek van 20 seconden.
3. **Tweede opkomst van de vrouw.** De vrouw komt naar beneden uit de kap van het theater, nog steeds in maillot; zij draagt een krans van oranjebloesem op haar hoofd.
4. **De mannen kleden zich uit. (De vrouw kleedt zich aan).** Zij kleedt zich aan terwijl nu de mannen zich uitkleden, en zij verschijnen in maillots van witte zijde. Muziek van twintig seconden.
5. **Dans van de man en de vrouw.** Dans.
6. **De mannen gaan terug naar hun plaatsen en doen hun avondcapes weer aan.** De mannen gaan één voor één weer terug naar hun plaatsen, waar zij hun avondcapes vinden. Muziek van dertig seconden.
7. **Dans met de kruiwagen. (De vrouw en de danser).** De vrouw blijft alleen achter, neemt een kruiwagen, legt er de kleren van de mannen in en kiepert ze in een hoek op een hoop.
8. **Dans met de krans. (De vrouw alleen).** Daarna loopt ze zo dicht mogelijk naar voren, pakt haar bruidskrans en gooit die naar een van de dansers.
9. **De danser zet de krans op het hoofd van een toeschouwer.** Deze zet hem op het hoofd van een bekende vrouw in de zaal. Muziek: vijftien seconden.
10. **De vrouw gaat terug naar haar stoel.** Daarna gaat de vrouw ook terug naar haar stoel.
11. **Finale dansje. (Stemloos lied).** Het witte gordijn zakt, waarvoor een kleine vrouw verschijnt die danst en een lied zingt. Muziek 45 seconden.

- 1) De andere man komt niet voor in het scenario van Picabia en is niet op de scène-foto's te zien, maar wordt wel als derde solist vermeld in het programmaboekje. Vermoedelijk is met hem de brandweerman bedoeld die in beschrijvingen genoemd wordt. Hij gooit water van de ene emmer in de andere en rookt steeds sigaretten.

- 2) De draaideur is niet te zien op de scène-foto's.
- 3) Volgens de foto's zijn er acht mannen in plaats van dertig.

Satie, Picabia en De Maré namen het applaus in ontvangst in een kleine oude Citroën.

Nancy de Wilde

Satie en Picabia

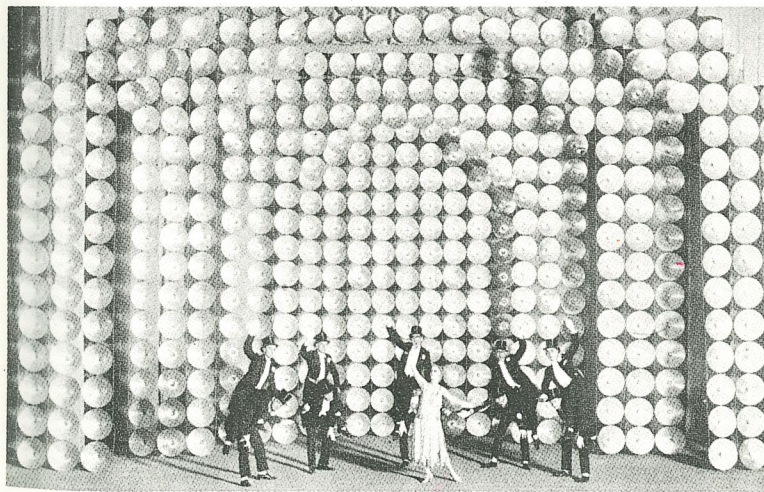
Francis Picabia was in alles exuberant. Hij schilderde impressionistisch, maakte de eerste abstracte schilderijen. Later kwam hij met uiterst precieze machinetekeningen, het lijkt haast of hij naar blauwdrukken had gewerkt. Om daarna weer doodleuk portretten te maken, die er zo afschuwelijk uitzien dat hij ze zelf terecht 'monsters' noemde.

Toen het hem aan het eind van zijn leven financieel minder goed ging, had hij er geen moeite mee om 'peinture alimentaire' te schilderen. Akademische portretten die bij een sheik in Marokko gretig aftrek vonden.

Voor Picabia bestond er geen goede of slechte smaak. Hij maakte waar hij zin had zonder zich ook maar iets van vrienden of critici aan te trekken. Picabia: 'Het mooiste boek zal het boek zijn dat je niet meer als een boek kunt beschouwen'.

Erik Satie zocht de stilte en de herhaling. Hij voelde zich aangetrokken tot een moeilijk begrip als de verveling. Hij schreef de 'Vexations', een compositie van anderhalve minuut, die 840 keer moest worden herhaald. Hij liet zich inspireren door volkswijsjes. Als Reinbert de Leeuw de muziek van Satie speelt, lijkt het soms of de Franse componist te beschroomd was om ook maar één toets van de piano aan te raken. Het is alsof de muziek hem zo ter harte ging, dat hij alle elementen die nu eenmaal voorwaarde voor een compositie zijn toch wilde verwijderen uit angst ze te beschadigen of er iets verkeers mee te doen.

Satie vroeg zich af of muziek na een begin, ook een midden of een

Scène uit 'Relâche' (1924)

eind moest hebben. Of stilte misschien net zo waardig kon worden benaderd als geluid.

Francis Picabia en Erik Satie hadden een waarlijk ironische houding ten opzichte van hun materiaal. Picabia gebruikte de bevestigende, groteske ironie, waarbij alles moest wijken voor zijn reusachtige ingrepen. Satie bediende zich van de ontkennde ironie: alles was te veel, de stilte kon door een schijnbare eentonigheid het beste worden benaderd.

Is het feit dat Erik Satie voor 'Entr'acte' de eerste filmmuziek maakte dan nog belangrijk? Of dat Francis Picabia de staart van een hond in de ondertitel van 'Relâche' verwerkte?

De heropvoering van 'Relâche' (1924) zou een eerherstel kunnen zijn voor de ironie, zoals die soms als een wapen kan worden gebruikt. Dat hangt af van de kwaliteit van de voorstelling. Maar Picabia en Satie waren in elk geval tegen wat in de jaren zeventig voor ironie wordt versleten. Het lachen bij voorbaat, uit angst om niet aardig te worden gevonden. De ironische woordspeling van de schrijver, die lijkt te willen zeggen: 'Ik ben wel enorm stom, maar ik wéét tenminste dat ik stom ben'. Het voordeel van dat inzicht is nogal betrekkelijk. Nog net niet stom genoeg om de pen er maar voorgoed bij neer te leggen.

'Relâche': heden geen voorstelling. Misschien hebben Francis Picabia en Erik Satie die titel heel letterlijk genomen. Er is nauwelijks een verhaal. Voor 'Relâche' schreef Satie zijn laatste muziek; zelfs zijn bewonderaars meenden dat hij tegen alle wetten van het componeren had gezondigd.

En 'Le Piège de Méduse'? 'Een komische opera van de heer Erik Satie met dansmuziek van dezelfde heer', schreef de maker in 1913. In het door Ornella Volta samengestelde boek 'Teksten' van Satie, uitgegeven door Querido te Amsterdam, staat deze karakteristiek: 'Gecomponeerd in 1913; in juni door de Galerie Simon in 112 ex. uitgegeven met drie houtsneden in verschillende kleuren van Georges Braque, waarbij de muziek, bestaande uit 'zeven kleine dansen', op de in de tekst aangegeven plaats is opgenomen. Salabert heeft in 1954 alleen de muziek van de zeven dansen uitgegeven. De tekst is nooit meer gepubliceerd.'

Een komische opera; de eerste woorden van de 'rijke rentenier' Baron Méduse zijn: 'Ben ik alleen?... Helemaal alleen?...' Erik Satie heeft zijn eenzaamheid zelf gekozen. Hij was alleen, voordat anderen hem konden verlaten.

K. Schippers

Relâche

Relâche (Heden geen voorstelling)

De muziek van *Relâche*? Ik schilder er personen in af die 'aan de

Lees ook het **HOLLAND FESTIVAL**-magazine.
Een leesbaar kunstmagazine en waardevol souvenir.
Alle achtergronden plus agenda van dag tot dag.
In elke kiosk voor f 3,-.

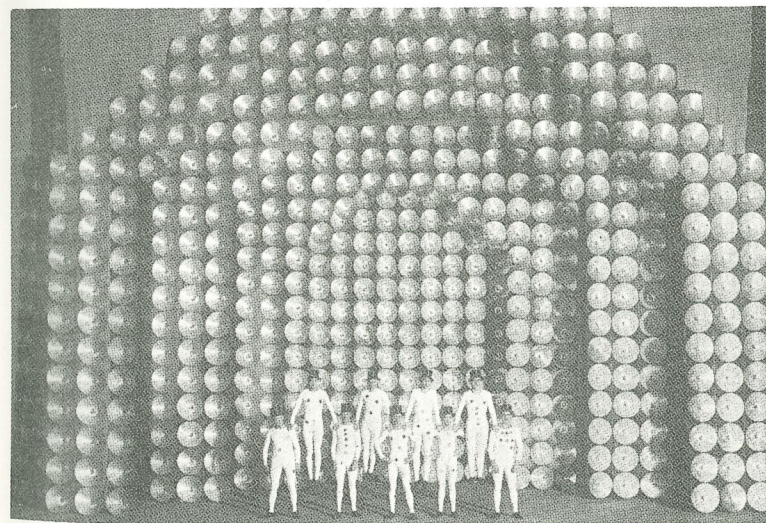
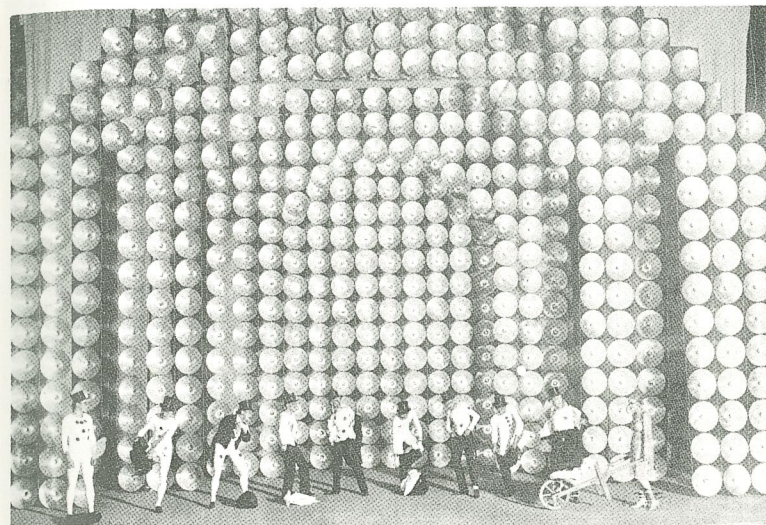
boemel' zijn. Daarom heb ik mij van populaire Rijen bediend. Deze thema's zijn zeer 'evocatief'...Ja: zeer 'evocatief'. 'Speciaal' zelfs.

.....

De 'angstvalligen' & andere 'moralisten' zullen mij verwijten dat ik deze thema's gebruik. Met de mening van zulke mensen behoef ik mij niet bezig te houden...

.....De reactionaire 'kalfskoppen' zullen hun geraas laten horen. Kom nou!...Ik duld maar één rechter: het publiek. Dat zal deze thema's herkennen & zal in het geheel niet geschokt zijn ze te horen...Is het niet 'menselijk'?

.....Ik zou geen kreeft, geen ei willen doen blozen. Laten zij die bang voor deze 'evocaties' zijn, weggaan:...ik zou mij schamen om de rustige en lieflijke wateren van hun serene onschuld in beweging te brengen...Ik ben te vriendelijk om hen te willen mishagen.
Erik Satie

Scènes uit 'Relâche' (1924)